

Motion

1978/79:246

av Carl-Henrik Hermansson m. fl.

om åtgärder för att hindra att konkurser utnyttjas för ekonomisk brottslighet

I

I tidningen Metallarbetaren nr 50–51 1978 publiceras följande dikt av Peppe Engberg. Metallarbetaren skriver:

Den här dikten är egentligen ingen dikt, säger författaren Peppe Engberg. Det är en verklighetsbeskrivning av hur konkursen gick till – ur ägarnas synvinkel. Alla fakta stämmer. Dikten skildrar hur företag kan flyttas, sättas i konkurs av sina egna ägare för att sen köpas tillbaka igen. Peppe Engberg har varit klubbordförande i det företag han beskriver. För närvarande går han arbetslös.

KONKURS

Dikt av Peppe Engberg

– Antag

(det är naturligtvis ett hopplöst antagande
jobbarjävell!)

antag att du äger ett företag och en
industrilokal..

Antag vidare att du låter ditt företag hyra
dina lokaler (det är ju en fördel att vara
både värd och hyresgäst, det blir aldrig
bråk
om höga hyror).

– Antag nu att det

pinsamma

inträffar att ditt företag inte går så bra
som du tänkt dig.

Vi kan tex anta att du nu stoppat in
modiga 2,5 miljoner i företaget, men
resultatet är ändå negativt. Dessutom
har du inte fått betalt för hyran
under ett helt år, vilket
innebär att du står med en ytterligare fordran på 650 000 kronor
till dig själv.

Givetvis

undrar du hur det här ska gå – kommer du
att få tillbaka dina pengar och vinst
därpå?

Till saken hör ju också att du dragit på
dig
en ordentlig samling anställda, nästan
30 man sägs det.

Dessa vill inget hellre än att
snuva dig
på tvåhundrafemtiotusen kronor
varje månad
varje månad
i löner, sociala avgifter och annat
förfärligt.

Det ser kärvt ut. Uppriktigt sagt har du
vid det här laget tuggat i dig
naglarna i nervositet. Men ta det
lugnt, gamle skojare! Det här är en
saga med lyckligt slut – det kommer
att ordna sig
(nej inte för dom anställda, dumskalle,
jag menar för dig och din familj såklart).

– Gör så här. För det första:
gå i konkurs
(välj någon lämplig tidpunkt, nån timme
innan dom anställda ska gå på
semester
det brukar sitta fint).

Genom konkursen försätts du
i det himmelska tillståndet
att du befrias från
alla dina utgifter. Vad gäller
dom där satans pengarna som
du redan lagt i företaget, kan du ta det
kallt: konkursförvaltaren
(som är vald med omsorg och delar
advokatkontor med din styrelseordförande)
och
som fortsätter att driva ditt företag
under konkurstiden
kommer att se till att du får ut minst
1,5 miljon i s k prioriterade fordringar.
Dessutom
betalar han din hyra kontant till
dig.

– Men, säger du eftersom du är en man med
ansvarskänsla,
är det inte synd och skam att företaget gick
åt helvete?
Så illa är det inte! Firmanamnet är slut,
dött
orent

men resten är skendött. Där finns det ännu
kulor att hämta, därför ska du
köpa tillbaka företaget.

– Låt oss anta att företaget värderades till
2,7 miljoner vid konkursutbrottet, varav
2,5 miljoner i varulager
tvåhundratusen i inventarier,
maskiner
(det fina med sådana här siffror är att det är du själv som gör värderingen).

Vänta nu någon månad. Under denna tid är det möjligt att varulagret minskar något i värde. Dra i så fall till med att lagret nu bara kan vara värt 1,5 miljoner (i själva verket vet du genom dina datalisor att värdet på lagret bara minskat till 2,4 miljoner. .)

Försök nu se allvarlig ut och lämna in ditt anbud. Bjud sjuhundratusen för hela skiten (men var beredd att höja anbudet till åttahundratjugofem tusen).

För att dräpa till ordentligt bör du begära kräva att köpet ska räknas retroaktivt en månad så att försäljningen under denna månad tillfaller dig och inte staten.

– Nu står du alltså med ett varulager och inventarier i din hand. Du har betalt åttahundratjugofem tusen kronor för något som har ett kalkylerat värde på minst två miljoner sexhundratusen kronor.

(Eftersom du nu levt dig helt in i din nya roll, genomsådar du lätt även denna siffra, i själva verket vet du vet jag att kalkylvärde är en sak försäljningsvärde en annan. I själva verket fördubblar du kalkylvärdet för att få fram det rätta värdet, men det glömmar vi här.)

Inventarierna säljer du (konkursförvaltaren har säkert fått in nåt anbud på så där en hundratusen kronor bara för kontorsmöblerna, utnyttja det).

– Skål broder! Du har fått tillbaka ditt företag, men det är inte samma skruttföretag som du hade innan konkursen!

Liksom i bibeln finns det ett före och ett efter.

Nu slipper du tänka på alla dom där skulderna
som du före konkursen
legat
vaken
om nätterna för.

Du slipper dessutom tänka på alla
ylande ulvarna, som
var ute efter
dina
surt förvärvade pengar: alla anställda.

Som du redan räknat ut på dina små fingrar
så har du bara under sommarmånaderna
sparat in cirka sjuhundrafemtio tusen kronor
i löner
tack vare konkursen.

– Jamen, säger du, en del i personalen
ville du ju behålla
(själv är du hjälplös som ett barn, när
det gäller att sköta ett företag).

Oroa dig inte. Kolla här:
Låt oss anta att du vill behålla tre
pålitliga
dugliga tjänstemän. Antag
att dom tjänar i genomsnitt
sjutusen femhundra i månaden.

Under konkursmånaderna har du dragit nytta
av deras arbete (plus alla andra förstås)
dom har utvecklat produkter
dom har skaffat nya kunder
dom har hållit produktionen i gång.

Men dom har inte kostat dig ett öre
i lön. Staten har betalt deras löner, bara
för dessa tre omkring trettiofem tusen
kronor (inklusive).

– Du skrattar. . men låt mig fortsätta: I
köpeavtalet bör du
få med en passus, som säger att du har
rätt
att disponera dom
anställda under uppsägningstiden. Det
går säkert konkursförvaltaren på (om han inte
till och med
föreslår det själv: kan han sälja
maskiner
skrivbord
ventiler
så kan han naturligtvis sälja arbetare).

Givetvis, givetvis käre broder, fortsätter
staten att betala deras löner även om
gubbarna
jobbar
åt dig.

Betänk fördelarna! Antag (du har väl inte
glömt
att det här är ett tankeexperiment?)
antag att du behöver en månad på dig att
flytta
till den nya lokalen
i den nya orten.

I firman går fortfarande ett tiotal man
och väntar
väntar
på att uppsägningstiden ska ta slut.
Under den månad du behöver
har du, som på ett bräde,
tio man som jobbar åt dig
(även om dom föraktar dig som det svin
du är).

Vad gäller dom tre tappra gossar, som du
tar med dig till det nya företaget
gäller förmånen ännu längre.
Säg att dom har två, fyra och sex månaders
uppsägningstid,
tillsammans blir det tolv månader.
Det betyder, gosse, att du slipper
betala tolv hela månadslöner
för deras tjänster
(exakt etthundratrextiofyra tusen kronor)!

– Således har du kommit ur den här
sörjan
med hedern i behåll. Och ännu viktigare
du har låtit andra
betala
dina
dåliga affärer.

Du har gjort en god affär.
Till personalen bör du dock inte
uttrycka
dig så. Du bör säga något om att hela
konkursen
var förfärligt tråkig, och att vi alla
fått bära bördorna därav.
Vi sitter alla i samma båt, det är
en slogan
som du bör lära dig.

– Är du nöjd? Skrynkla då ihop dikten
och försök svälja den.

II

Brottsförebyggande rådet publicerade i november 1978 en rapport med rubriken Konkurs och ekonomisk brottslighet (1978: I). Rapporten hade upprättats inom brottsförebyggande rådets kansli. Rådet har ansett det vara av värde att det utredningsresultat som redovisats i rapporten ges en vidare spridning. De åsikter som framförs i rapporten är författarens (Dan Magnusson) egna. Rådets beslutsorgan har således ej tagit ställning till författarens ståndpunkt. Ur sammanfattningen anføres följande.

Den första huvudfrågeställningen gäller hur konkursinstitutet och andra rättsliga former använts för att uppnå orätmätig ekonomisk vinning i transaktioner som slutat med konkurs.

Dessa frågor behandlas i den första delstudien, där ett femtontal modeller över otillåtna transaktioner och konkurs har tagits fram. Detta har skett genom intervjuer med befattningshavare på relevanta myndigheter som har Stockholms kommun som jurisdiktionsområde. Även omfattande arkivgenomgångar har gjorts på de berörda myndigheterna. De modeller för ekonomisk brottslighet och konkurs som redovisas i denna delundersökning spränger ramen för gäldenärsbrotten, dvs. den brottslighet som traditionellt sätts i samband med konkurs. Modellerna utgörs av kombinationer av tillåtna och otillåtna beteenden och är så komplexa att de inte låter sig sammanfattas mer än vad som skett i rapporten. En analys görs också av vilka samband konkurserna har med de otillåtna transaktionerna.

Den andra huvudfrågeställningen avser i vad mån den officiella statistiken redovisar omfattningen av otillåtna transaktioner i samband med konkurs. I den officiella statistiken återfinner man emellertid endast de traditionella konkursbrotten, dvs. gäldenärsbrotten.

I den andra delstudien företas en genomgång av de gäldenärsbrott som polisanmälts under ett år i Stockholms kommun. Hela lagföringen av de polisanmälda gäldenärsbrotten studeras. Under undersökningsåret, år 1974, avslutades 1 029 konkurser i Stockholms kommun. 40 personer anmälades till polisen misstänkta för gäldenärsbrott där detta var huvudbrott. Samtliga var försatta i konkurs. Populationen personer som polisanmälts för gäldenärsbrott ingår inte helt i populationen personer som avslutat sina konkurser 1974. Skälen till detta diskuteras närmare i rapporten, där det även framgår att detta förhållande inte utgör någon större felkälla vid jämförelser mellan populationen avslutade konkurser 1974 och populationen polisanmälda för gäldenärsbrott. Mot de 40 personer som polisanmälts väcktes misstanke om 55 typer av brott av samma eller olika slag. I 11 fall åtalades olika typer av brott. 9 personer av 40 polisanmälda dömdes för gäldenärsbrott varav 8 dömdes till villkorlig dom och en till fängelse i sex månader.

I den andra delstudien redovisas även undersökningar rörande den dolda gäldenärsbrottsligheten. Enligt Gösta Kedners undersökning av konkurser som avslutats 1970 har 30 % av gäldenärerna i de ordinära konkurserna anmälts till åklagarmyndigheterna för gäldenärsbrott. Beträffande fattigkonkurserna har 9 % av gäldenärerna anmälts. Enligt Kedners undersökning borde en strikt tillämpning av reglerna i 11 kap. BrB resultera i en anmälningsfrekvens på ca 40 % vid de ordinära konkurserna och på ca 40–50 % vid fattigkonkurserna. Enligt Kedner skulle således dold gäldenärsbrottslighet finnas i ca 10 % av de ordinära konkurserna och i 30–40 % av fattigkonkurserna.

I denna undersökning utgör andelen polisanmälda personer, försatta i ordinär konkurs, 38 %, av de ordinära konkurser som avslutades i Stockholms kommun år 1974. Motsvarande andel för fattigkonkurserna uppgick till mindre än en halv procent. Andelen för gäldenärsbrott dömda personer uppgick till knappt en procent av totala antalet konkurser.

Den tredje huvudfrågeställningen gäller hur många personer som kan tänkas ägna sig åt den typ av otillåtna transaktioner i samband med konkurs som behandlas i den första delstudien. Det finns ingen officiell statistik utöver statistiken över gäldenärsbrott att tillgå för att försöka besvara denna fråga.

Den tredje delundersökningen ägnas åt att försöka belysa omfattningen av otillåtna transaktioner och konkurs genom att undersöka ett antal personer som ansvarat för ett urval konkurser i Stockholms kommun. Frågan gäller i denna undersökning hur många av dessa personer som uppvisar sådana privatekonomiska förhållanden att det kan misstänkas att de gjort sig skyldiga till otillåtna transaktioner och därigenom uppnått orättmätig ekonomisk vinning.

Undersökningen baseras på ett antal fysiska och juridiska personer som avslutade konkurserna år 1974. Urvalet omfattar 86 av totalt 1 029 konkurser som avslutades detta år. Undersökningen avser såväl konkursansvariga som konkursberörda. Styrelseledamöterna betraktas som konkursansvariga i fråga om juridiska personer och samtliga styrelseledamöter ingår i undersökningen.

Konkursberörd är make/maka till konkursansvarig. Sammanlagt avser undersökningen 171 personer. I undersökningen ingår två huvudgrupper av variabler. Den ena gruppen av variabler utgör sådana som används för att beskriva själva konkurserna, s. k. konkursegenskapsvariabler. Konkursakterna har legat till grund för mätningar av dessa variabler. Den andra gruppen av variabler gäller individdata för konkursansvariga och konkursberörda. Individdata har hämtats från olika officiella register och akter.

Några huvudresultat skall redovisas från denna undersökning. I rapporten kallas denna tredje delundersökning för "Konkurserna på individnivå". Efter ett inledande avsnitt om problem och metod följer ett avsnitt som heter "Vissa konkursegenskaper". Av resultaten i detta avsnitt skall endast nämnas att underskottet för samtliga avslutade konkurser 1974 i Stockholms kommun uppgick till 79,5 miljoner kronor. Jämförelsevis kan nämnas att kostnaderna för socialhjälpen i Stockholms kommun 1974 uppgick till 78 miljoner kronor.

I det följande avsnittet i rapporten behandlas de konkursansvarigas och de konkursberördas privata ekonomi före och efter konkursen. Inkomst- och förmögenhetsutvecklingen för perioden 1970–1976 har undersökts. Undersökningen bygger på självdeklarationerna. Resultatet blev att konkurspersonerna varken inkomstmässigt eller förmögenhetsmässigt avvek från det normala. Jämförelser har då gjorts med siffrorna för hela Stockholms kommun för perioden 1970–1976. Denna beskrivning bygger emellertid endast på självdeklarationerna och de uppgifter som lämnats där behöver inte spegla den verkliga ekonomiska situationen.

I nästa avsnitt i rapporten behandlas de s. k. extremgruppsanalyser som utförts i avsikt att spåra personer vars faktiska ekonomiska förhållanden inte verkar stämma med den bild självdeklarationen förmedlar. Till grund för extremgruppsanalyserna ligger alla data som insamlats via de officiella registren och akterna. Extremgruppsanalysen tar primärt sikte på de konkurs-

ansvariga och det är bland dessa som misstänkta individer spåras. Konkursberörda förhållanden undersöks naturligtvis lika noggrant eftersom dessa måste ingå i bedömningen av de konkursansvarigas privata ekonomi. Antalet konkursansvariga var 104. Extremgruppsanalysen gäller dels en grupp låginkomsttagare, dels en grupp höginkomsttagare. Beträffande låginkomsttagarna fanns det 25 (dvs. 24 %) konkursansvariga som hade mindre än 25 000 kronor i sammanräknad nettoinkomst beskattningsåret 1976, dvs. 2 år efter konkursen. Med sammanräknad inkomst förstås ungefär detsamma som bruttoinkomst. Genom analysen utkristalliserades bland dessa en grupp personer vars möjligheter att existera ter sig små. Denna grupp kallas för den *laglösa gruppen* och den består av 10 personer (dvs. 9,6 % av samtliga konkursansvariga). Den laglösa gruppen hade år 1976 i genomsnitt en sammanräknad nettoinkomst på ca 6 600 kronor. Den konkursberördes inkomst uppgick 1976 till i genomsnitt ca 10 900 kronor. Trots dessa låga inkomster uppbar ingen socialhjälp under perioden 1970–1976. De konkursberörda uppbar inte heller socialhjälp. Samtliga i den "laglösa" gruppen saknade förmögenhet år 1976. De hade varken fastighet, sommarstuga eller båt. Ingen hade någon kriminell belastning. Endast en var antecknad i nykterhetsregistret. De rör sig således inte om socialt utslagna personer av registren att döma. År 1976 fanns denna grupp i åldersintervallet 34–56 år. De laglösa hade inte varit sjukskrivna i nämnvärd utsträckning.

På grundval av de fakta som kommit fram i analysen är det således svårt att förstå hur den laglösa gruppen livnär sig. Det måste därför anses sannolikt att konkursgäldenärerna i den laglösa gruppen olagligt förvärvat eller förvärvar pengar och huvudsakligen livnärde sig på dessa under år 1976.

Bland låginkomsttagarna har också kunnat urskiljas en liten grupp *socialt utslagna*. Denna grupp utgjordes av 4 personer.

Kvar finns så en grupp på 11 personer bland låginkomsttagarna. Dessa personers existensmöjligheter kan förklaras genom att de hade en konkursberörd som hade så hög inkomst att det räckte att försörja båda eller att de båda tillsammans hade en tillräcklig inkomst. Vidare var några så gamla att de uppbar pension. Denna grupp saknade sociala registreringar och uppbar ej heller socialhjälp.

För höginkomsttagarna har gjorts en liknande analys. Hit räknas de som uppvisar en sammanräknad nettoinkomst på mer än 65 000 kronor år 1976. Höginkomstgruppen omfattar 18 (17 %) personer.

Bland höginkomsttagarna har urskiljts en misstänkt grupp på 8 personer (dvs. 7,6 % av samtliga konkursansvariga). Denna grupp kallas för *välfärds-exploatörerna*.

Välfärdsexploatörerna hade i genomsnitt en sammanräknad nettoinkomst på ca 96 000 kronor. Underskottet i konkursen uppgick i genomsnitt till 259 000 kronor, varav skatteskulderna utgjorde ca 232 000 kronor i genomsnitt.

Varken konkursansvariga eller berörda hade år 1976 fastighet, sommarstuga, båt eller förmögenhet trots den höga inkomsten.

Det är anmärkningsvärt att 6 av 8 välfärdsexploatörer gjort sådana konkurser där personligt betalningsansvar förelegat. Detta kan förklara att man inte visar förmögenhet vare sig i kontanter eller som fastigheter o. d. Inkomsten kan man visa och då förlitar man sig tydligen på att kronofogdemyndighetens indrivning inte fungerar.

Slutligen utmärkes välfärdsexploatörerna av att de är mycket tungt kriminellt belastade.

Sammanfattningsvis kan om denna tredje delstudie sägas att det är sannolikt att individerna i den laglösa gruppen och i gruppen välfärdsexploaterer (sammanlagt 17,2 %) ägnat och eventuellt ägnar sig åt sådana transaktioner som behandlades i avsnittet om otillåtna transaktioner och konkurs. Siffrorna kan ge en viss uppfattning om hur stor andel ekonomiska brottslingar man kan förvänta sig finna om man närmare skulle utreda alla konkurser.

III

Konkurslagen är sedan ett antal år tillbaka föremål för revision. Översynen sker etappvis. Reformarbetet bedrivs för närvarande av konkurslagskommittén som tillsattes 1971. Kommittén avgav år 1977 betänkandet (SOU 1977:29) Konkursförvaltning.

I tilläggsdirektiv till konkurslagskommittén (dir. 1977:09) framhåller chefen för justitiedepartementet bl. a. att det under den forisatta översynen av konkurslagstiftningen bör uppmärksammas att det under senare år har gett sig till känna ett behov av att motverka missbruk av konkursinstitutet från gäldenärens sida genom upprepade konkurser:

Vad som främst kommer i blickfältet är en utvidgning av det i 199 a § konkurslagen upptagna förbudet för gäldenären att under konkursen driva bokföringspliktig rörelse. En tänkbar lösning är att meddela sådant förbud också för viss tid efter konkursens upphörande (s. k. konkurskarantän). Också andra alternativ är emellertid möjliga. Fördjupade undersökningar i fråga om de upprepade konkurserna är nödvändiga för att man skall kunna ta ställning till vilka åtgärder som krävs. Kommittén får närmare överväga hur man från konkursrättsliga utgångspunkter kan stävja missbruk av konkursinstitutet.

Konkurslagskommittén arbetar för närvarande med den i tilläggsdirektiven angivna frågan. Det har emellertid nu gått praktiskt taget två år sedan tilläggsdirektiven utfärdades. Tillgängliga fakta visar att missbruken av konkursinstitutet ingalunda avtagit, utan snarare tilltagit i omfattning. Det är därför angeläget att omedelbara åtgärder vidtas för att hindra att konkurser utnyttjas för ekonomisk brottslighet.

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen hos regeringen begär omedelbara initiativ för att förhindra att konkurser utnyttjas för ekonomisk brottslighet.

Stockholm den 11 januari 1979

C.-H. HERMANSSON (vpk)

LARS WERNER (vpk)

NILS BERNDTSON (vpk)

EIVOR MARKLUND (vpk)

JÖRN SVENSSON (vpk)